

CAPITOLUL I. NOȚIUNI INTRODUCTIVE

PRIVIND PROCESUL CIVIL

Secțiunea 1. Noțiunea, fazele și etapele procesului civil

§1. Noțiunea de „proces civil”

Protecția juridică a drepturilor subiective civile și a altor situații juridice ocrotite de lege se obține prin intermediul procesului civil.

Procesul civil poate fi definit ca *activitatea pe care o desfășoară instanța de judecată, părțile, alte persoane sau organe care participă la judecată, în scopul realizării sau recunoașterii drepturilor subiective și a altor situații juridice deduse judecății, precum și al executării silite a hotărârilor judecătorești și a altor titluri executorii, conform procedurii stabilite de lege.*

§2. Fazele și etapele procesului civil

Procesul civil parcurge două mari faze: faza judecății și faza executării silite.

Faza judecății cuprinde judecata în primă instanță și judecata în căile de atac.

Judecata în primă instanță parcurge, de regulă, patru etape: etapa scrisă, etapa cercetării procesului, etapa dezbaterilor și etapa deliberării și pronunțării hotărârii.

Etapă scrisă începe cu cererea de chemare în judecată, care este actul de procedură prin care partea interesată (care poartă denumirea de *reclamant*) supune judecății o pretenție pe care o formulează împotriva unei alte părți (care se numește *pârât*).

După sesizarea instanței cu *cererea de chemare în judecată*, completul de judecată căruia i s-a repartizat aleatoriu cauza va verifica dacă cererea reclamantului este de competența sa și dacă aceasta îndeplinește condițiile formale prevăzute de lege. În situația în care cauza nu este de competența sa, completul căruia i-a fost repartizată cererea dispune, prin încheiere, trimiterea dosarului completului specializat competent sau, după caz, secției specializate competente din cadrul instanței sesizate. În cazul în care cererea reclamantului nu îndeplinește condițiile formale prevăzute de lege, completul de judecată competent va dispune regularizarea cererii de chemare în judecată, punând în vedere reclamantului să complinească lipsurile cererii, sub sancțiunea anulării acesteia. Dacă reclamantul va complini lipsurile în termenul prevăzut de lege, cererea de chemare în judecată va fi *comunicată pârâtului*, pentru ca acesta să răspundă printr-o *întâmpinare*, care reprezintă un alt act de procedură scris, prin intermediul căruia pârâtul se apără împotriva pretenției reclamantului. Întâmpinarea

formulată de către pârât va fi *comunicată reclamantului*, urmând ca acesta să depună *răspunsul la întâmpinare*.

Uneori, pârâtul pășește atitudinea pur defensivă și formulează pretenții proprii față de reclamant, prin intermediul unei *cereri reconvenționale*.

De asemenea, părților inițiale li se pot adăuga și *alte persoane*, care, intrând în proces din proprie inițiativă sau din inițiativa reclamantului ori a pârâtului sau chiar a instanței, dobândesc calitatea de părți. Actele de procedură prin care terții sunt atrași în proces îmbracă și ele forma scrisă, acestea fiind: cererea de intervenție principală sau accesorie, cererea de chemare în judecată a altor persoane ce ar putea pretinde aceleași drepturi ca și reclamantul, cererea de chemare în garanție, cererea de arătare a titularului dreptului real, precum și introducerea din oficiu a terților în procesul civil.

Etapă scrisă are ca scop stabilirea cadrului procesual, din punctul de vedere al obiectului și al părților, precum și informarea reciprocă a părților despre pretențiile și mijloacele lor de apărare, care, în același timp, sunt aduse și la cunoștința instanței.

Judecătorul nu poate soluționa litigiul numai pe baza afirmațiilor făcute de fiecare parte, astfel încât, în desfășurarea procesului civil, apare *o a doua etapă*, cea a *ceretării procesului*, care are ca scop formarea convingerii judecătorului cu privire la raportul juridic substanțial dintre părți, în temeiul probelor ce se administrează și al concluziilor părților referitoare la eventualele excepții procesuale invocate.

După terminarea cercetării procesului, se intră în *cea de-a treia etapă*, cea a *dezbatărilor în fond*, în cadrul căreia părțile au posibilitatea de a a-și susține în mod real pretențiile, în urma probatoriului administrat în cauză, prin intermediul concluziilor în fond.

După închiderea dezbaterilor, urmează *etapa deliberării și pronunțării hotărârii*. Deliberarea are loc în secret, în camera de consiliu, însă hotărârea se pronunță, în principiu, în ședință publică^[1].

După parcurgerea acestor etape, se finalizează judecata în primă instanță.

Partea nemulțumită de hotărârea primei instanțe poate să o atace cu apel. *Apelul* este o cale de atac ordinară (simpla nemulțumire a părții sau părților este suficientă, legea neprevăzând expres motivele pentru care poate fi exercitat apelul), în principiu, suspensivă de executare (termenul de apel, iar apoi introducerea cererii de apel suspendă de drept executarea silită, cu excepția cazurilor expres prevăzute de lege) și devolutivă (în fața instanței de apel are loc sau poate avea loc o nouă judecată în fond).

Totodată, în condițiile legii, partea interesată poate exercita *recursul*, cale de atac extraordinară, de reformare, nedevolutivă, în principiu, nesuspensivă de executare.

Legea permite și exercitarea unor căi extraordinare de atac (pentru motivele anume stabilite de lege), nesuspensive de executare, de retractare (sunt de competența instanței care a pronunțat hotărârea ce se atacă), anume *contestația în anulare* și *revizuirea*.

^[1] În cazul amânării pronunțării hotărârii, președintele, odată cu anunțarea termenului la care a fost amânată pronunțarea, poate stabili că *pronunțarea hotărârii se va face prin punerea soluției la dispoziția părților prin mijlocirea grefei instanței* [art. 396 alin. (2) C.proc.civ.].

Uneori, faza judecătii nu parcurge decât judecata în primă instanță, alteori parcurge și judecata în căile de atac, dar nu în toate; de altfel, contestația în anulare și revizuirea sunt destul de rar întâlnite în practică.

Faza executării silite intervine în cazul hotărârilor judecătorești susceptibile de a fi puse în executare cu ajutorul forței de constrângere a statului, precum și în cazul altor titluri executorii, dacă debitorul nu își execută de bunăvoie obligația.

Nu este obligatoriu ca procesul civil să parcurgă ambele faze. Astfel, va lipsi faza executării silite atunci când debitorul își execută de bunăvoie obligația sau când hotărârea judecătorească nu este susceptibilă de executare silită (de exemplu, hotărârile pronunțate în cererile în constatarea existenței sau inexistenței unui drept, cele prin care se respinge cererea de chemare în judecată, prin care se dispune anularea sau rezoluțiunea, rezilierea unui contract, fără a se dispune și restituirea prestațiilor etc.).

De asemenea, este posibil să se pună în executare un alt titlu executoriu decât o hotărâre judecătorească (de exemplu, un act autentic notarial care constată o creanță certă, lichidă și exigibilă, o cambie, un bilet la ordin etc.), așa încât procesul civil nu va mai parcurge faza judecătii, ci numai pe cea a executării silite.

Secțiunea a 2-a. Normele de drept procesual civil

§1. Noțiunea și clasificarea normelor de drept procesual civil

Prin norme ale dreptului procesual civil desemnăm *acele reguli generale și abstracte care reglementează organizarea și desfășurarea procesului civil*.

Normele juridice care alcătuiesc dreptul procesual civil sunt susceptibile de mai multe clasificări.

Astfel, sub aspectul *obiectului pe care îl reglementează, normele de drept procesual civil se împart în norme de organizare judecătorească, norme de competență și norme de procedură*.

Normele de organizare judecătorească reglementează funcționarea instanțelor judecătorești și a parchetelor, admiterea în magistratură, statutul magistraților (numirea și avansarea în funcție, drepturi și îndatoriri, răspunderea disciplinară), compunerea și constituirea instanței, activitatea personalului auxiliar, administrativ și de serviciu, vacanța judecătorească. Sediul principal al acestor norme îl reprezintă Legea de organizare judecătorească, dar ele pot fi întâlnite și în alte acte normative.

Normele de competență reglementează delimitarea atribuțiilor instanțelor judecătorești de atribuțiile altor organe de jurisdicție sau cu activitate jurisdicțională (competența generală), repartizarea pricinilor civile de competența instanțelor judecătorești între instanțe de grad diferit (competența materială), precum și între instanțe de același grad (competența teritorială). Sediul principal al normelor de competență este Codul de procedură civilă, însă norme de competență pot fi întâlnite și în acte normative speciale.

Normele de procedură reglementează modul de judecată, precum și executarea silită, sediul principal al acestora constituindu-l Codul de procedură civilă.

În funcție de întinderea câmpului de aplicare, normele de drept procesual civil se împart în norme generale și norme speciale.

Normele generale se aplică în toate cazurile și în orice materie, dacă legea nu prevede altfel. Ele se găsesc, de regulă, în Codul de procedură civilă.

Normele speciale sunt aplicabile numai în cazurile expres stabilite de lege. Aceste norme pot fi întâlnite fie în Codul de procedură civilă, disparat [de exemplu, art. 135 alin. (4) C.proc.civ. statuează că instanța competentă va hotărî asupra conflictului de competență, în camera de consiliu, fără citarea părților, printr-o hotărâre definitivă, derogând astfel de la art. 14 alin. (1) și art. 17 C.proc.civ.; art. 144 alin. (2) C.proc.civ., în raport de care hotărârea prin care se soluționează strămătarea se dă fără motivare și este definitivă, text care derogă de la art. 425 alin. (2) lit. b) C.proc.civ. etc.] sau grupate în Cartea a VI-a, consacrată procedurilor speciale, fie în acte normative speciale.

Calificarea unei norme de drept procesual civil ca specială sau generală prezintă importanță practică deosebită, deoarece norma generală reprezintă situația de drept comun, iar norma specială constituie excepția, astfel încât trebuie respectate *două reguli*: norma specială derogă de la norma generală – *specialia generalibus derogant*, însă norma generală nu derogă de la norma specială – *generalia specialibus non derogant*.

Fiind derogatorie de la norma generală, rezultă că norma specială se aplică ori de câte ori ne găsim în fața unui caz ce intră sub incidența prevederilor sale, deci *norma specială se aplică prioritar față de norma generală, chiar și atunci când norma specială este mai veche decât norma generală*.

Pe cale de consecință, ar trebui să se admită că *o normă de drept procesual civil specială nu poate fi modificată sau abrogată decât expres (și direct) de o normă generală ulterioară*. Această concluzie rezultă și din regula *generalia specialibus non derogant*, în sensul că, dacă norma generală (ulterioară) nu derogă de la norma specială (anterioară), înseamnă că aceasta din urmă nu a fost modificată sau abrogată.

Pentru aspectele pe care nu le reglementează, *norma specială se completează cu normele generale în materie*, iar nu cu alte norme speciale, afară de cazurile expres prevăzute de lege. Această concluzie este impusă de însăși regula *specialia generalibus derogant*, în sensul că, fiind derogatorie de la dreptul comun, *norma specială este de strictă interpretare și aplicare*, deci nu poate fi aplicată, prin analogie, la situațiile ce nu se încadrează în prevederile sale, aceste situații urmând a fi guvernate de normele generale.

Pot exista și *situații în care intră în concurs două norme speciale*, fiind necesar a se stabili care dintre acestea urmează a se aplica. Spre exemplu, art. 1000 alin. (1) C.proc.civ. prevede că ordonanța președințială este supusă numai apelului în termen de 5 zile de la pronunțare sau de la comunicare, după cum s-a dat cu sau fără citarea părților, iar art. 132 alin. (3) C.proc.civ. dispune că hotărârea de declinare a competenței nu este supusă niciunei căi de atac; întrucât această din urmă normă se referă la o anumită soluție, indiferent de materie, trebuie să admitem că hotărârea prin care instanța sesizată cu o ordonanță președințială își declină competența nu este supusă niciunei căi de atac.

În funcție de natura interesului ocrotit la edictarea normei, normele dreptului procesual civil sunt de ordine publică și de ordine privată.

Norma de drept procesual civil este *de ordine privată* dacă urmărește ocrotirea unui interes individual, în schimb, este *de ordine publică* dacă depășește cadrul inte-

resului individual al părților, *protejând (și) un interes public sau chiar interesul general al societății*.

Pentru *calificarea* unei norme ca fiind de ordine publică sau de ordine privată, se poate apela, uneori, la indicația legiuitorului, concretizată prin expresiile folosite în cuprinsul normei.

Alteori, norma nu conține o astfel de indicație sau, deși cuprinde o indicație, exprimarea textului este defectuoasă, nepermițând să se dea o calificare exactă, ipoteză în care trebuie să se țină cont de finalitatea textului, pentru a se stabili dacă norma depășește interesul personal al părților, urmărind asigurarea distribuirii justiției în cadrul procesului civil sau, dimpotrivă, norma urmărește doar ocrotirea intereselor părților sau ale uneia dintre ele.

În doctrină și în practica judiciară s-au cristalizat unele *reguli de interpretare*, pornindu-se de la clasificarea normelor de drept procesual civil în funcție de obiectul lor de reglementare.

Astfel, *normele de organizare judecătorească* au caracter *de ordine publică*, excepând normele care reglementează recuzarea pentru cazurile de incompatibilitate prevăzute de art. 42 C.proc.civ.

Normele de competență generală, normele de competență materială și normele de competență teritorială exclusivă sunt *de ordine publică*, astfel cum stabilește art. 129 alin. (2) C.proc.civ. Sunt însă de ordine privată, potrivit art. 129 alin. (3) C.proc.civ., normele care reglementează competența teritorială atunci când părțile pot înlătura o asemenea competență.

Normele de procedură au caracter *de ordine publică* dacă determină ordinea firească a judecății și a executării silite, potrivit fazelor și etapelor procesului civil, sau dacă stabilesc principii ale procedurii civile, însă au caracter de ordine privată dacă stabilesc facilități pentru ambele părți ori pentru una dintre ele.

Precizăm că, uneori, în doctrina procesuală civilă nu se face referire la clasificarea în norme de ordine publică și norme de ordine privată, ci se vorbește despre clasificarea în *norme imperative* și *norme dispozitive*, clasificare care ar avea drept criteriu caracterul conduitei prescrise. Nu există însă o suprapunere perfectă între normele de ordine publică și normele imperative, respectiv între normele de ordine privată și normele dispozitive, în sensul că *sunt imperative toate normele de ordine publică, dar și o parte semnificativă a normelor de ordine privată, în măsura în care derogarea de la o asemenea normă ar atrage sancțiuni procedurale; o normă este dispozitivă atunci când s-ar putea deroga de la conținutul ei fără a atrage vreo sancțiune procedurală*.

Această clasificare prezintă interes sub următoarele aspecte:

- părțile nu pot conveni, nici chiar cu autorizarea instanței, să se abată de la normele de ordine publică, dar se pot înțelege, expres sau tacit, să deroge de la normele de ordine privată;

- efectuarea unui act de procedură cu nerespectarea unei norme de ordine publică prin care se instituie o condiție de validitate atrage nulitatea absolută, în vreme ce încălcarea unei norme de ordine privată (și imperativă) atrage nulitatea relativă;

- părțile nu pot acoperi prin voința lor viciile unui act de procedură săvârșit cu încălcarea unei norme de ordine publică și nici nu pot, în principiu, renunța valabil la dreptul de a invoca nesocotirea unei astfel de norme, însă, în cazul normei de ordine

privată, partea protejată de acea normă poate renunța la dreptul de a se prevala de nerespectarea acesteia;

– încălcarea unei norme de ordine publică, de regulă, poate fi invocată de oricare dintre părți, de instanță din oficiu sau de procuror, însă nerespectarea normei de ordine privată (și imperativă) poate fi invocată numai de partea în favoarea căreia a fost edictată norma respectivă;

– încălcarea unei norme de ordine privată (și imperativă) trebuie invocată într-un anumit termen (de regulă, pentru neregularitățile săvârșite până la începerea judecății, prin întâmpinare sau, dacă întâmpinarea nu este obligatorie, la primul termen de judecată la care părțile sunt legal citate, iar pentru neregularitățile săvârșite în cursul judecății, la termenul la care s-a săvârșit neregularitatea sau, dacă partea nu este prezentă, la termenul de judecată imediat următor și înainte de a pune concluzii pe fond); nerespectarea normei de ordine publică poate fi invocată, de regulă, în orice stare a judecății, desigur, ținându-se cont și de dispozițiile legale referitoare la exercitarea căilor de atac, cum ar fi, spre exemplu, art. 488 alin. (2) C.proc.civ.

§2. Aplicarea normelor de drept procesual civil

2.1. Aplicarea în timp a normelor de drept procesual civil

Pentru ipoteza succesiunii legilor (normelor) procesuale civile în timp, legiuitorul nostru a optat pentru regula care dă cea mai mare satisfacție previziunii, potrivit căreia *faza judecății, în întregul ei, este guvernată de dispozițiile legii în vigoare la momentul pornirii acesteia, respectiv la data înregistrării cererii de chemare în judecată, iar faza executării silite este guvernată de legea în vigoare la momentul declanșării executării silite, respectiv al înregistrării cererii de executare silită la executorul judecătoresc*^[1].

Astfel, art. 24 C.proc.civ. dispune că dispozițiile legii noi de procedură se aplică numai proceselor și executărilor silite începute după intrarea acesteia în vigoare, iar art. 25 alin. (1) C.proc.civ. prevede că procesele în curs de judecată și executările silite începute sub legea veche rămân supuse dispozițiilor acesteia^[2].

Referitor la *succesiunea în timp a normelor de competență*, art. 25 alin. (2) C.proc.civ. stabilește, în aplicarea regulii menționate mai sus, că *procesele în curs de judecată la data schimbării competenței instanței legal învestite vor continua să fie judecate de acele instanțe, potrivit legii sub care au început. Așadar, instanța competentă potrivit legii vechi, care era deja sesizată la momentul apariției legii noi, nu își va declina competența în favoarea instanței competente potrivit legii noi. Mai mult, aceeași prevedere legală mai menționează că, în caz de trimitere spre rejudecare, rămân aplicabile dispozițiile legale privitoare la competență în vigoare la data când a început procesul*. Prin urmare, în cazul anulării hotărârii apelate și trimiterii spre reju-

^[1] Executarea silită începe odată cu sesizarea organului de executare, potrivit dispozițiilor Cărtii a V-a a Codului de procedură civilă, dacă prin lege specială nu se prevede altfel [art. 622 alin. (2) C.proc.civ.].

^[2] În ceea ce privește sintagma „proces și executări silite” utilizată de dispozițiile legale care reglementează aplicarea în timp a legii, trebuie precizat că, deși îndeobște prin „proces civil” se înțelege atât faza judecății, cât și faza executării silite, în această materie legiuitorul a înțeles să separe cele două faze ale procesului în curs de desfășurare, astfel încât, în materia succesiunii legilor în timp, cuvântul „proces” este folosit în sensul de proces în curs de judecată, desemnând doar faza judecății.

decare primei instanțe, în cazurile și condițiile prevăzute de art. 480 alin. (3) și (4) C.proc.civ., se va trimite cauza spre rejudecare instanței competente potrivit legii în vigoare la momentul declanșării procesului (înregistrării cererii de chemare în judecată), fiind fără relevanță faptul că între timp a apărut o lege nouă care stabilește competența în favoarea altei instanțe. Aceeași este soluția și în cazul admiterii recursului și casării cu trimitere – art. 497 și art. 498 alin. (2) C.proc.civ.

Pentru ipoteza în care *legea nouă desființează o instanță*, art. 25 alin. (3) C.proc.civ., din considerente de ordin practic, nu mai menține soluția supraviețuirii legii vechi pentru cauzele în curs de soluționare, ci prevede că dosarele se vor trimite din oficiu instanței competente potrivit legii noi.

În ceea ce privește *legea aplicabilă mijloacelor de probă*, art. 26 C.proc.civ. distinge între, pe de o parte, admisibilitatea și forța probantă a anumitor mijloace de probă, iar, pe de altă parte, administrarea probelor. Astfel, potrivit alin. (1) al art. 26, *condițiile de admisibilitate și puterea doveditoare a probelor preconstituite și a prezumțiilor legale* vor fi guvernate de legea în vigoare la data producerii ori, după caz, a săvârșirii faptelor juridice care fac obiectul probațiunii. Textul de lege *nu acoperă însă și admisibilitatea probelor nepreconstituite* (spre exemplu, admisibilitatea probei prin declarațiile martorilor), ceea ce înseamnă că urmează a se aplica regula generală, deci că *admisibilitatea probelor nepreconstituite* este guvernată de legea în vigoare la data declanșării procesului. Alineatul (2) al art. 26 dispune că *administrarea probelor* se face potrivit legii în vigoare la data administrării lor, deci legea nouă este de imediată aplicare.

Și *hotărârii judecătorești* îi sunt aplicabile dispozițiile legii în vigoare la data începerii procesului. În acest sens, art. 27 C.proc.civ. dispune că „hotărârile rămân supuse căilor de atac, motivelor și termenelor prevăzute de legea sub care a început procesul”.

Executarea silită este guvernată de *legea în vigoare la momentul declanșării sale*. Prin urmare, chiar dacă hotărârea (sau un alt titlu executoriu) ce urmează a fi pusă în executare a fost obținută pe vechea reglementare^[1], în cazul în care cererea de executare silită a fost înregistrată după intrarea în vigoare a unei noi reglementări, executării silite îi vor fi aplicabile dispozițiile noii reglementări.

2.2. Aplicarea în spațiu a normelor de drept procesual civil

Aplicarea normelor de drept procesual civil în spațiu prezintă un aspect intern și unul internațional.

Potrivit art. 28 alin. (1) C.proc.civ., dacă prin lege nu se dispune altfel, dispozițiile legii de procedură se aplică proceselor de pe întreg teritoriul țării.

^[1] În acest context este important să subliniem că, în ceea ce privește *caracterul executoriu*, titlurile executorii nu sunt supuse regulii înscrise în art. 24 C.proc.civ. Astfel, sub acest aspect, *hotărârile judecătorești și arbitrale sunt supuse legii care guvernează efectele acestora*, deoarece executorialitatea este un efect al hotărârii judecătorești, respectiv arbitrale. În ceea ce privește *celelalte înscrisuri care constituie, potrivit legii, titluri executorii*, ele vor fi supuse legii în vigoare la data întocmirii lor, deoarece, în cazul acestor titluri executorii, executorialitatea este o caracteristică intrinsecă a înscrisurilor respective, astfel încât, sub acest aspect, ele nu pot fi supuse unei legi ulterioare, după cum o lege ulterioară nu poate suprima caracterul executoriu al unui astfel de înscris. Soluția este similară celei aplicabile în ceea ce privește puterea doveditoare a înscrisurilor ca probe preconstituite și se întemeiază pe rațiuni de previzibilitate a efectelor înscrisului constatator al actului juridic. Într-adevăr, în această privință, părțile nu pot avea în vedere și nu trebuie să se supună decât legii în vigoare la data producerii înscrisului, iar nu unei legi viitoare.

De asemenea, Cartea a VII-a a Codului conține norme juridice referitoare la procesul civil internațional.

Secțiunea a 3-a. Principiile fundamentale ale procesului civil

Cu titlu de noutate legislativă, noul Cod de procedură civilă a reglementat în mod expres principiile fundamentale ale procesului civil.

Înainte de a analiza succint aceste principii, precizăm că respectarea principiilor fundamentale ale procesului civil constituie o îndatorire nu numai pentru părți, ci și pentru instanța de judecată. În acest sens, art. 20 C.proc.civ. stipulează că judecătorul are îndatorirea să asigure respectarea și să respecte el însuși principiile fundamentale ale procesului civil, sub sancțiunile prevăzute de lege. În cazul nerespectării principiilor fundamentale ale procesului civil de către judecător, acesta poate fi sancționat disciplinar, iar *hotărârea atacată este susceptibilă de a fi desființată* prin exercitarea căilor de atac, în condițiile legii.

§1. Dreptul la un proces echitabil, în termen optim și previzibil

Articolul 10 din Declarația Universală a Drepturilor Omului stabilește că orice persoană are dreptul în deplină egalitate de a fi audiată în mod echitabil și public de către un tribunal independent și imparțial care va hotărî asupra drepturilor și obligațiilor sale.

Și art. 14 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice stipulează că orice persoană are dreptul ca litigiul în care se află să fie examinat în mod echitabil și public de către un tribunal competent, independent și imparțial, stabilit prin lege, care să decidă asupra contestațiilor privind drepturile și obligațiile sale cu caracter civil.

De asemenea, art. 6 par. 1 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale instituie dreptul oricărei persoane la judecarea cauzei sale în mod echitabil, în mod public și în termen rezonabil, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, care va hotărî asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil.

Constituția României^[1] prevede, în art. 21 alin. (3), că părțile au dreptul la un proces echitabil și la soluționarea cauzelor într-un termen rezonabil.

În sfârșit, art. 6 alin. (1) C.proc.civ. dispune că orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale în mod echitabil, în termen optim și previzibil, de către o instanță independentă, imparțială și stabilită de lege, instanța fiind datoare, în acest scop, să dispună toate măsurile permise de lege și să asigure desfășurarea cu celeritate a judecății, iar alin. (2) al aceluiași articol extinde aplicabilitatea acestui principiu și la faza executării silite.

Spre deosebire de art. 6 par. 1 din Convenție, care vizează *drepturile și obligațiile cu caracter civil*, art. 6 C.proc.civ. este aplicabil *tuturor proceselor în materie civilă, precum și în alte materii*, în măsura în care legile care le reglementează nu exclud apli-

^[1] Republicată în M. Of. nr. 767 din 31 octombrie 2003.

cabilitatea Codului de procedură civilă. Spre exemplu, contestația al cărei obiect îl constituie obligații patrimoniale din domeniul dreptului fiscal nu intră în noțiunea de „contestație asupra unor drepturi și obligații cu caracter civil”, reținută în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului și, prin urmare, este exclusă din sfera de aplicare a art. 6 parag. 1 din Convenție; în schimb, soluționarea unui asemenea litigiu în fața instanțelor române se va face cu respectarea art. 6 C.proc.civ.^[1]

Dreptul la o instanță este *prima garanție* conferită oricărui justițiabil pentru existența unui proces echitabil.

Dreptul la o instanță presupune, în primul rând, *dreptul persoanei de a sesiza instanța respectivă*. De altfel, art. 5 alin. (1) C.proc.civ. stabilește îndatorirea judecătorului de a primi o cerere adresată instanței judecătorești.

În al doilea rând, dreptul la o instanță implică *dreptul justițiabilului de a obține pronunțarea unei soluții*, în urma examinării cauzei sale, de către instanța sesizată.

Dreptul la o instanță *nu are caracter absolut*, fiind compatibil cu limitări legale, însă numai în măsura în care acestea nu ating dreptul în însăși substanța sa. O limitare a dreptului de a sesiza instanța ar fi în concordanță cu dispozițiile art. 6 parag. 1 din Convenție dacă urmărește un scop legitim și dacă există un raport rezonabil de proporționalitate între mijloacele folosite și scopul urmărit.

Dreptul la o instanță mai implică și *dreptul de a obține executarea hotărârii* pronunțate în cadrul procesului.

Pentru a constitui o garanție a unui proces echitabil, *instanța* care soluționează cauza trebuie să îndeplinească exigențe de *independență și imparțialitate și să fie stabilită de lege*.

Instanța europeană a drepturilor omului a stabilit în jurisprudența sa că, pentru a determina dacă o instanță este *independentă*, trebuie luați în considerare următorii *factori*: modul de desemnare și durata mandatului membrilor care o compun; existența unei protecții adecvate împotriva presiunilor exterioare; posibilitatea de a se verifica dacă instanța prezintă sau nu aparența de independență, în sensul de încredere pe care, într-o societate democratică, instanțele trebuie să o inspire justițiabililor.

Independența instanței se apreciază nu numai în raport cu părțile, dar și față de celelalte puteri constituite în stat – puterea executivă și puterea legislativă.

Potrivit jurisprudenței C.E.D.O., *imparțialitatea* constă în absența oricărei prejudecăți sau a oricărei idei preconceptuate privitoare la soluția unui proces. Imparțialitatea se apreciază sub două aspecte, și anume posibilitatea de a determina convingerea personală a unui judecător într-o anumită împrejurare (imparțialitate subiectivă), precum și împrejurarea că judecătorul oferă toate garanțiile suficiente spre a exclude, în persoana sa, orice bănuială legitimă (imparțialitate obiectivă).

În ceea ce privește *condiția stabilirii instanței prin lege*, aceasta se referă nu numai la necesitatea reglementării legislative a existenței și organizării instanței, dar și a compunerii și constituirii sale.

O altă garanție pentru un proces echitabil vizează exigențele impuse *procedurii de judecată*, fiind necesar ca aceasta să se desfășoare într-un *termen optim și previzibil*.

^[1] D.N. THEOHARI, M. EFTIMIE, în G. BOROI (coord.), *Noul Cod de procedură civilă. Comentariu pe articole*, vol. I, Ed. Hamangiu, București, 2013 (citat în continuare *Noul Cod*, vol. I), p. 27.

Se observă că art. 6 alin. (1) C.proc.civ. folosește noțiunea de „termen optim și previzibil” în locul celei utilizate în art. 6 parag. 1 din Convenție, de „termen rezonabil”, terminologia aleasă de legiuitorul nostru desemnând însă același principiu al *celerității* procedurilor judiciare, dar într-o modalitate mult mai explicită. *Termenul optim* de soluționare a unei cauze implică durata care asigură cea mai bună eficiență în realizarea justiției, iar *previzibilitatea* acestuia conferă părților posibilitatea de a estima evoluția etapelor procesuale în timp.

În jurisprudența C.E.D.O., *caracterul rezonabil al duratei unei proceduri judiciare* se apreciază în funcție de particularitățile fiecărei cauze, precum și ținând cont de complexitatea cauzei în fapt și în drept, de comportamentul părților în proces, de comportamentul autorităților statale competente.

Cerința soluționării cauzei într-un termen optim și previzibil impune în sarcina judecătorului *obligația* de a dispune toate măsurile permise de lege pentru a asigura desfășurarea cu celeritate a procesului.

Celeritatea trebuie să caracterizeze orice procedură de soluționare a unei cauze, iar nu numai a celor pentru care legea prevede în mod expres o procedură urgentă, noțiunile de „celeritate” și de „urgentă” fiind distincte în terminologia juridică; *celeritatea* impune judecătorului obligația de a evita ca procesul să treneze pe rolul instanței, urmărind respectarea termenelor legale și a celor judecătorești și aplicând sancțiunile corespunzătoare în caz de nerespectare a acestora de către părți, în vreme ce, în ipoteza procedurilor care se soluționează *de urgență*, legea însăși apreciază că pricina respectivă impune o celeritate sporită în soluționare în raport de celelalte cauze.

De reținut că, potrivit art. 238 alin. (1) C.proc.civ., la primul termen de judecată la care părțile sunt legal citate, *judecătorul, după ascultarea părților, va estima durata necesară pentru cercetarea procesului*, ținând cont de împrejurările cauzei, astfel încât procesul să fie soluționat într-un termen optim și previzibil, durata astfel estimată fiind consemnată în încheiere.

Există numeroase alte dispoziții care au ca scop asigurarea unui termen optim și previzibil procesului civil, cum ar fi art. 201 alin. (3), (4) și (5), art. 241 alin. (1) C.proc.civ. etc.

Încălcarea dreptului părților la soluționarea procesului într-un termen optim și previzibil poate fi invocată pe calea *contestăției privind tergiversarea procesului*, aceasta vizând luarea unor măsuri legale pentru ca respectiva situație să fie înlăturată.

În exigențele impuse procesului din perspectiva art. 6 parag. 1 din Convenție sunt incluse și *publicitatea dezbaterilor, egalitatea armelor, motivarea hotărârilor și contradictorialitatea*. Toate aceste cerințe suplimentare se regăsesc și în Codul de procedură civilă, făcând însă obiectul unor articole distincte. Egalitatea, contradictorialitatea și publicitatea dezbaterilor sunt reglementate ca principii distincte de art. 8, art. 14, respectiv art. 17 C.proc.civ., iar motivarea hotărârilor este impusă de art. 425 alin. (1) lit. b) C.proc.civ.

§2. Principiul disponibilității

Principiul disponibilității, specific procesului civil, este consacrat de art. 9 C.proc.civ., precum și, explicit sau implicit, de alte dispoziții legale, precum art. 22 alin. (6) C.proc.civ.

Prin principiul disponibilității se înțelege faptul că *părțile pot determina nu numai existența procesului*, prin declanșarea procedurii judiciare și prin libertatea de a pune capăt procesului înainte de a interveni o hotărâre asupra fondului pretenției supuse judecății, *ci și conținutul procesului*, prin stabilirea cadrului procesual, în privința părților, obiectului și cauzei, precum și a fazelor și etapelor pe care procesul le-ar putea parcurge^[1].

În esență, principiul disponibilității presupune:

- *dreptul persoanei interesate de a porni sau nu procesul;*
- *dreptul părților de a determina cadrul procesual*, atât din punctul de vedere al obiectului, cauzei și părților, cât și din perspectiva apărărilor formulate în proces;
- *dreptul părților de a pune capăt procesului*, prin efectuarea unor acte procesuale de dispoziție.

De reținut că principiul disponibilității *nu are caracter absolut*, fiind deci susceptibil de limitări, însă numai în cazurile expres și limitativ prevăzute de lege.

Cât privește *pornirea procesului civil*, reținem în primul rând art. 9 alin. (1) C.proc.civ., potrivit căruia procesul civil poate fi *pornit la cererea celui interesat* sau, în cazurile anume prevăzute de lege, *la cererea altei persoane, organizații ori a unei autorități sau instituții publice ori de interes public*. În al doilea rând, menționăm art. 192 alin. (1) teza I C.proc.civ., care prevede că, pentru apărarea drepturilor și intereselor sale legitime, orice persoană se poate adresa justiției prin sesizarea instanței competente cu o cerere de chemare în judecată, ceea ce înseamnă că persoana interesată nu este obligată să recurgă la procesul civil. Însă teza a II-a a aceluiași alineat dispune că, în cazurile anume prevăzute de lege, sesizarea instanței poate fi făcută și de alte persoane sau organe.

În acest sens, potrivit art. 37 C.proc.civ., în cazurile și în condițiile prevăzute exclusiv prin lege, se pot introduce cereri sau se pot formula apărări și de către persoane, organizații, instituții sau autorități care, fără a justifica un interes personal, acționează pentru apărarea drepturilor ori intereselor legitime ale unor persoane aflate în situații speciale sau, după caz, în scopul ocrotirii unui interes de grup ori general.

De asemenea, conform art. 92 alin. (1) C.proc.civ., *procurorul* poate porni orice acțiune civilă, ori de câte ori este necesar pentru apărarea drepturilor și intereselor legitime ale minorilor, ale persoanelor puse sub interdicție și ale dispăruților, precum și în alte cazuri expres prevăzute de lege.

Deși, ca regulă, în materie civilă, *declanșarea procedurilor judiciare nu are loc din oficiu*, există totuși anumite *excepții, unele parțiale, în sensul că vizează doar anumite capete de cerere*. Spre exemplu, în temeiul art. 919 alin. (2) C.proc.civ., în procesul de divorț, când soții au copii minori, născuți înaintea sau în timpul căsătoriei ori adoptați, instanța se va pronunța asupra exercitării autorității părintești, precum și asupra contribuției părinților la cheltuielile de creștere și educare a copiilor, chiar dacă acest lucru nu a fost solicitat prin cererea de divorț, iar alin. (3) al aceluiași articol prevede că instanța se va pronunța din oficiu și asupra numelui pe care îl vor purta soții după divorț, potrivit prevederilor Codului civil.

^[1] G. BOROI, *Codul de procedură civilă comentat și adnotat*, vol. I, Ed. All Beck, București, 2001 (citată în continuare *Codul 2001*), p. 119.